

Джерела та література

1. Григорьев Л.Г. Социология повседневного мышления // Социологические исследования. – 1988. – Т.2.
2. Ермоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
3. Щюц А. Структура повседневного мышления // Социологические исследования. – 1988. – Т.2.
4. Шелер М. Формализм в этике и материальная этика ценностей // Шелер М. Изб.произв. – М., 1994.
5. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін. – К., 1997.
6. Степико М.Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К. 1998.
7. Имамвердиев Н.А. Обыденное сознание и феномен национального в нем // Наукове пізнання. – 2001. – №2(3).
8. Старосольський В. Теорія нації. – Нью-Йорк; К., 1998.
9. Кавалеров А.И. Обыденное сознание в национальных отношениях // Перспективы. – 2001. – №1.
10. Петінова О.Б. Гуманістичні звичаї, традиції та обряди як соціально-побутове явище // Наукове пізнання. – 2001. – №2(8).
11. Кобец Р.В. Феноменологія як філософія культури // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – №7–8.

Summary

The article analyses numerous factors of everyday cultural consciousness formation which in its turn influences the speciality of inter national relations. Level of routine cultural consciousness acts as something common, consolidating international relationship. The linking factor being household customs, traditions, rites, possessing elements and qualities of human existence and daily life.

В. М. Онищук

РЕГІОНАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК КОНФЛІКТОГЕННИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Важливим напрямком розбудови суверенної України є формування багатонаціональної спільноти громадянського типу. Субстратом української державності є не тільки етнічні українці, але і представники інших національних груп, що проживають в країні, загальна кількість яких складає 22 відсотки. Не викликає сумніву той факт, що успішні перспективи українського суспільства неможливі без політики, яка б враховувала реалії етнічних процесів, характер та тенденції розвитку народів, що населяють територію України.

Під час тривалих дискусій про шляхи розбудови громадянського суспільства в Україні особливо актуальним є дослідження статусу етнічних груп різних регіонів України, що проживають компактно чи дисперсно. Проблема їх статусу в державі створює важливий сегмент міжнародних відносин між Україною та їх материнськими державами і буде ще довго залишатися важливим чинником її зовнішньої політики.

Метою статті є показати регіональну диференціацію України, помітно репрезентовану в процесі виборчих кампаній останніх років.

Сьогодні розмови про насильницьку українізацію парадоксальним чином поєднуються із твердженням про повзучу русифікацію. Рідко-де судження про рівність – нерівність етнічних груп ґрунтуються на знаннях реальної соціальної практики.

Сучасна Україна є суспільством, яке має значні регіональні, зокрема етносоціальні відмінності, що, безумовно, не може не впливати на особливості позицій представників різних етносів в різних регіонах країни.

Вчені різних галузей науки постійно звертаються до теми етно-соціо-конфліктності. Серед сьогоденішніх дослідників цієї проблеми варто назвати В.Б. Євнуха, М.О. Шульгу, Є.І. Головаху та інш.

Нам здається слушною думка відомого українського фахівця у галузі соціології регіонів І.Ф. Кононова, який підкреслює, що значна регіональна гетерогенність сучасної України є продовженням традиційного розподілу етнічних українських земель на Донбас, Слобожанщину, Київщину, Сіверщину, Поділля, Галичину, Закарпаття тощо. Як підкреслює вчений, історичні землі України з соціальної точки зору є багатомірними спільнотами зі стійкою трансляцією соціальної інформації. В силу цього вони продукують регіональну ідентичність своїх мешканців. Отже, вивчення регіональних спільнот України – це вивчення колективних “ми”, що склалися в її землях.

Однією із головних причин, що обумовили регіональну диференціацію України, є особливості формування її сучасної національної території. Попередні етапи історичного розвитку сприяли тому, що у різних частинах країни склалися соціокультурні спільноти, що помітно відрізняються за своїм етнонаціональним складом, етнокультурними і політико-ідеологічними орієнтаціями, ступенем

готовності інтегруватися в українську політичну націю, що формується. Тому будь-яка проблема, що вивчається у соціологічному вимірі, потребує врахування регіональної специфіки.

Більшість областей і регіонів в Україні виокремлено переважно за штучним принципом, сама організація життєдіяльності людей у межах цих формальних утворень сприяє встановленню у середині них більш розвиненої системи зв'язків в порівнянні з тією системою зв'язків, що виходять за їхні межі. Можна стверджувати, що штучно створений регіон як одиниця адміністративно-територіального поділу країни поступово перетворюється у органічну цілісність, що володіє власною самосвідомістю. Найбільш точно це підтверджують дослідження електоральної поведінки.

Порівняння результатів голосування суміжних між собою районів, які відносяться до тієї ж історичної землі, але входять до складу різних адміністративних одиниць, показало суттєві відмінності у численності голосів, що було подано за різних кандидатів у Президенти України, чи дуже різні політичні сили під час виборів до Верховної Ради.

Пояснюється це тим, що соціокультурний простір регіонів, що виокремлюються на адміністративно-територіальній підставі, має різну прозорість для дії із зовні та зсередини. У кожній області ще за радянських часів склалася бюрократична система, яка вимагає збору довідок у територіальних підрозділах та органах влади; централізована система регіональних засобів масової інформації та така організація вищої та середньоспеціальної освіти, яка орієнтована перш за все на потреби регіонального ринку праці. Усі ці факти обумовлюють виникнення досить симетричної системи комунікацій на регіональному рівні, що сприяє формуванню територіальних спільнот та певної соціально-просторової ідентичності.

Сучасну регіональну систему України слід визнати як вельми поляризовану. Сьогодні уже нікому не треба доводити, що майбутнє України багато в чому буде залежати від моделі стосунків між її Сходом та Заходом. Визначальну роль у формуванні конфігурації міжрегіональних відносин по осі Схід-Захід відіграє південний регіон України.

Конфліктний фактор утворився завдяки ідеологізованості позицій з таких питань, як:

- спрямованість національно-культурного розвитку країни;
- інтерпретація найбільш важливих подій історії України та її видатних осіб;
- стратегічний вибір зовнішньополітичного курсу країни;
- політико-ідеологічні орієнтації;
- електоральні уподобання.

Регіональні відмінності історичної пам'яті помітні не тільки в різному відношенні до подій національної історії та до її героїв, але й в переліку тих національних свят, що відзначаються на Заході і на Сході України. Лише Новий рік та Різдво однаково святкують майже все населення цих регіонів.

Донеччани найбільш масово відзначають радянські свята: 8 березня – Міжнародний жіночий день (91% проти 64,5% у Львові); 23 лютого – День Радянської армії (66% проти 13,3% - відповідно); 1 травня – Міжнародний день солідарності трудящих (65,8% проти 9% у Львові); 9 травня - День Перемоги (89,5% та 33,8%, відповідно); 7 листопада – День Жовтневої соціалістичної революції (30% проти 3,5% у Львові).

Серед львів'ян лише одне радянське свято – 8 березня – відзначається досить масово (64,5%), що пояснюється, в тому числі, його феміністичним та гендерним забарвленням. Одночасно, ще більш масово (67,8%) шанується у другій неділі травня День матері – традиція, що йде від приналежності до західної цивілізації й не є усталеною на сході (лише 12,5% відзначають її).

Є у святковому календарі львів'ян і інші дати, які відзначають лічені одиниці донеччан. Це дати, пов'язані з українською версією національної історії. Йдеться про святкування кожним четвертим львів'янином 1 листопада – Дня проголошення Західноукраїнської незалежної республіки (ЗУНР) та 30 червня - майже кожним п'ятим – проголошення незалежності України у 1941 році.

Симптоматичним є порівняння участі населення двох міст, що порівнюються у шануванні нових свят, що запроваджені після проголошення незалежності України. Цю подію, що відбулася 24 серпня 1991 року і визначена як День незалежності України, святкують 78,5% львів'ян і у 1,8 рази менше (44%) донеччан. День Конституції України (28 червня) сприймають як свято 47,5% у Львові та в 1,6 рази менше людей (29%) у Донецьку. У 5 разів відмінною є чисельність людей, які святкують дев'ятого березня День народження Т.Г.Шевченка (32% та 6% відповідно).

Як бачимо, Донецьк і Львів не мають спільного бачення національної історії і дуже селективно обирають, що святкувати з того переліку, що офіційно пропонується владою як червоні дні календаря [1, с.187].

Регіональні протиріччя в Україні є настільки гострими, що більш-менш серйозні починання владних структур в економічній та політичній сфері мають шанс на успіх лише у тому разі, якщо дістануть визнання й будуть підтримані у різних регіонах країни [2].

Трансформація суспільних відносин в Україні у напрямку розбудови демократичної, соціальної держави в глобалізаційних процесах призвела до змін в свідомості населення, його уявленнях, очікуваннях, оцінках та сприйнятті діяльності, руйнації старих та формування нових соціальних цінностей.

Неврахування в державній політиці деяких з них знищує дієвість механізму регулювання суспільного буття, ускладнює пошук нових дієвих шляхів збереження національної ідентичності в Україні. Сімнадцять років незалежності не вистачило для радикальних змін у становленні до власної

держави. По результатам різних досліджень частка наших громадян, хто ідентифікує себе скоріше з Радянським Союзом, аніж з Україною залишається високою – до 30 відсотків.

За результатами дослідження Центру Разумкова, проведеного в серпні 2005 р. 49 % громадян вважали Україну справді незалежною, тоді як 51 % не вірить у повну незалежність. Водночас порівняно з попереднім роком, напередодні президентських виборів 2004 року у справжню незалежність України повірили на 11 % більше респондентів. Але, слід пригадати, що під час референдуму грудня 1991 р. за незалежність України проголосували 92 відсотки громадян. У русифікованому Криму цей показник становив – 54 %.

Зробимо висновок, що значна частина населення країни, зокрема Сходу та Півдня пристосовується до незалежності, але не сприймає її позитивно.

Ставлення громадян до статусу держави, її ваги та ролі в системі міжнародних відносин є суперечливим і значною мірою досі невизначеним. Головною проблемою є те, що на зміну старим реаліям не прийшли достатньо конкурентноспроможними нові, втрата кількості, - масштабів, не була компенсована ані якістю, ані виразною самобутністю. Почуття до власної держави безпосередньо залежить від рівня її успішності, тож маємо об'єктивні підстави для розчарування і збереження ностальгічних почуттів. Аби забезпечити психологічний комфорт громадянам молода незалежна держава має визначитися з геополітичними координатами, гармонізувати зв'язки і сприяти пристосуванню до процесів, які розгортаються в глобальному, континентальному та регіональному форматі, тобто утвердити свою власну суб'єктність.

Розпад СРСР призвів до радикальних змін етносоціального характеру на його просторі. Проголошення суверенітету кожної з союзних республік, України зокрема, природно призвело до підвищення статусу титульного населення в своїй державі. Найбільш очевидно це виявилось в тому, що все не титульне населення (в тому числі і українські росіяни) формально набувало статусу національних меншин, що не могло не вплинути на його соціально-етнічні позиції; симпатії та антипатії і на міграційні настрої та поведінку. Помітно змінюються результати ідентифікації стосовно своїх автохтонних етносів в сусідніх державах.

За даними соціологічного опитування, в цілому громадяни України вважають більш близькими до себе за характером, звичаями, традиціями жителів Росії та Білорусі, ніж західного регіону власної країни. В окремих регіонах диференціація за соціокультурною ідентичністю виглядає так: жителі Заходу вважають рівною мірою близькими до себе поляків та донеччан; представники Центру вважають більш близькими росіян, ніж мешканців Буковини, Галичини, Закарпаття; жителі Півдня – більш близькими росіян, ніж жителів Слобожанщини, Києва, загалом центрально регіону; жителі сходу, - більш близькими росіян, ніж кримчан, жителів Півдня, Києва. Зрозуміло, що різниця між українським Заходом з одного боку і Півднем та Сходом, виглядає ще більш значущою. Оцінка відмінностей з мешканцями сусідніх країн демонструє значну відчуженість Півдня та Сходу від Європи та їх орієнтованість на східнослов'янський простір. [3, с.13].

На початку ХХ ст. Чехія, Сербія, а Болгарія та Греція ще раніше знаходились в стадії становлення могли опиратися на потужний конструктивний націоналістичний та релігійний рухи. В Україні нічого подібного не має. Націоналізм та рух за єдину помісну церкву в незалежній Україні не позбувся того ставлення, яке було характерним для радянської республіки. Сьогодні вони не є формою організації всіх патріотичних сил, носієм національної ідеї. Регіональні відмінності у становленні до націоналізму та до українського патріархату є не тільки значними, але й фіксують загостреність цього питання, його негативний вплив на перспективи консолідації. [4].

Відзначимо, що для переважної більшості населення адаптація до нових реалій, відкритості та інтенсивного міжнародного спілкування виявилась складною проблемою. Рудименти ідеологічних конструкцій демонструють певну усталеність, боязнь відкритої конкуренції на міжнародній арені і зацікавленість у збереженні феномену близького зарубіжжя на чолі з Росією.

Якщо говорити про регіоналізм як конфліктогенний чинник етнічних українців, то у цьому сенсі має значення не тільки етнокультурне розмежування за віссю "схід-захід", але й суттєві відмінності у політико-ідеологічних орієнтаціях цих рівновеликих частин населення України. Йдеться про сконцентрованість у різних частинах географічного простору країни певних політичних сил та прибічників різних ідеологічних течій, певних електоральних уподобань, поглядів щодо внутрішньої та зовнішньої політики України.

Головними чинниками активізації загальнонаціональної єдності є політико-правові, демографічні засоби суспільного й національного розвитку. Політичні та соціальні інститути, структури громадянського суспільства покликані конституювати модерну українську націю європейського типу. Від здатності владних органів держави поєднувати регіони на основі значущих цінностей для більшості громадян України залежить збереження цінностей країни та подальша консолідація української політичної нації.

Джерела та література

1. Середа В.В. Стосунки Сходу та Заходу України: історичні ідентичності і націєструктуруючі процеси // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє. – Луганськ, 2006.
2. Див. Котигоренко В. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К., 2004.

3. Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення. Аналітичні матеріали до обговорення на Круглому столі "Регіони України: перспективи єднання, шляхи формування спільної ідентичності". – К.: Центр Разумкова, б.г.
4. Схід і Захід України в контексті виборчої компанії 2006: відмінності, протиріччя, перспективи єднання. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу. – К., 2006.

Summary

The article deals with regional differentiation of the Ukrainian population during election campaigns in the past years. The author proves, that regionalism of ethnic Ukrainians is based not only upon the ethno-cultural distribution by the axis "east-west", but also upon substantial differences in political and ideological orientations of these equal-sized parts of the Ukrainian population.

С. О. Терно

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В Україні проблема розвитку навичок критичного мислення в школярів стоїть дуже гостро і вимагає застосування негайних заходів щодо її розв'язання. Проведені ще у 80-х роках ХХ ст. експерименти продемонстрували, що переважна більшість учнів шкіл та студентів педагогічних вузів (понад 80%) не володіє такими логічними операціями мислення, як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння [1]. З того часу не вживалося системних заходів для виправлення цієї ситуації. Такий стан речей, по-перше, є загрозою для демократичних перспектив України; по-друге, спричинює прийняття незважених рішень майбутніми громадянами, наслідки яких обов'язково відіб'ються на наступних поколіннях; по-третє, зменшує конкурентноздатність України у світі, оскільки ХХІ ст. стане часом, коли саме розумові здібності окремих людей, а не природні ресурси, капітал і технології будуть визначати вирішальну грань між успіхом і невдачею, між лідерами та веденими. Отже, цілком природно, що освітяни мають потурбуватися про те, як підготувати майбутніх громадян до прийняття зважених рішень та життя в умовах швидкоплинних змін у світі.

Не зважаючи на те, що головною метою історичної освіти проголошений розвиток історичного мислення, мусимо визнати відсутність повноцінного втілення задекларованої мети у навчальний процес. Дуже часто в загальноосвітній школі вивчення історії перетворюється на запам'ятовування дат, битв та історичних документів. Але при цьому ми чомусь забуваємо, що історики не стають крупними спеціалістами лише тому, що являють собою ходячі енциклопедії дат, імен, баталій та історичних документів. Майже скрізь у відмінники зараховують тих, хто лише те й робить, що запам'ятовує дати, імена, баталії та інше. Але справжніми рушіями суспільного прогресу стають не ті, хто завчив формули на все життя або навчився відповідати на запитання у наших підручниках. Їх скоріше відрізняє уміння ставити перед собою проблеми. І судять про них у значній мірі по важливості проблем, за які вони беруться.

Критичне мислення є винаходом американської когнітивної психології. Саме американські дослідники пізнавальних процесів досягли значних успіхів й мають визнаний у світі пріоритет у цій галузі, зокрема, Дж. Андерсон [2], Р. Стернберг [3], Д. Халперн [4], Дж. Брунер [5], С. Міллер [6], Д. Надлер [7], Р. Солсо [8] та ін. Проте, на жаль, цей факт не означає, що всі фундаментальні дослідження американських психологів утілені в освітню систему Америки або інших країн. Проте, у США давно здійснюються широкомасштабні проекти по навчанню критичному мисленню і накопичений чималий досвід у цьому.

Під критичним мисленням розуміють не огульно негативне ставлення до будь-чого (як це зазвичай мається на увазі у побутовій мові), а наукову оцінку позитивних та негативних рис явищ дійсності. Отже, критичне мислення – це здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. До основних рис критичного мислення слід віднести такі уміння: 1) робити логічні умовиводи; 2) приймати обґрунтовані рішення; 3) давати (оцінку позитивних та негативних рис) як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; 4) спрямованість на результат.

Уміння критично мислити особливо важливо зараз, коли постійно в засобах масової інформації відбувається масована і витончена обробка суспільної свідомості, розгортаються підготовлені професіоналами широкомасштабні рекламні кампанії, в яких нас намагаються переконати не лише придбати "цей сир", але і обрати саме "цього кандидата" на посаду депутата, мера, Президента і т.п.

В даній статті ми представимо розроблену нами технологію перевірки, виміру і оцінювання рівня розвитку критичного мислення учнів; запропонуємо загальні принципи, підходи та засоби виміру, а також повідомимо про результати педагогічного експерименту, спрямованого, з одного боку, на встановлення рівня розвитку розумових здібностей учнів, з іншого – на розвиток навичок критичного мислення.

З метою виявлення рівня володіння навичками мислення (передовсім такої його якості як критичність, що є головною ознакою наукового мислення) нами було проведено у 2004/2005